

Arbete med minoritetsspråk och mångspråk på bibliotek i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn

Rapport från tre stipendieresor (nov 2019-feb 2020)

av Mikael Johansson

Inledning

I november 2019 ansökte jag om och fick beviljat ett resestipendium från Svensk Biblioteksforening. Min avsikt med stipendiet var att försöka få en bild av hur arbetet med minoritetsspråk och mångspråk bedrivs på bibliotek i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn.

Bakgrunden till min ansökan var två artiklar. En på Biblioteksbladets webb i slutet av augusti 2019, där det framkom att många anställda på svenska bibliotek upplever en otydlighet beträffande vad som förväntas av dem i arbetet med minoritetsspråk och mångspråk. Den andra artikeln rapporterade från konferensen "Vi syns, och vi finns - nationella minoriteter och bibliotek", som hölls i Upplands-Väsby i oktober 2019. I konferensen deltog bland andra Rita Paqvalén (verksamhetsledare vid "Kultur för alla" i Finland) med förslag på insatser som bibliotek kan göra i arbetet kring nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Inspirerad av dessa artiklar var min tanke att genom intervjuer och samtal med bibliotekspersonal och besökare på folkbibliotek i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn göra en översiktlig sondering av hur arbetet med minoritetsspråk och mångspråk utförs i våra nordiska grannländer.

Jag besökte Oslo i slutet av november 2019, Helsingfors i januari 2020 och Köpenhamn i februari 2020. Under min vistelse i Oslo besökte jag Deichmans huvudbibliotek, samt två bibliotek i förorter där andelen utlandsfödda är stor: Furuset och Stovner. I Helsingfors-regionen besökte jag Centrumbiblioteket Ode, Flerspråkiga biblioteket i Böle, Sellobiblioteket i Esbo och Dickursby bibliotek i Vanda, en stad med hög andel invånare med utländsk bakgrund.

Inför min resa till Köpenhamn hade jag stora svårigheter att kunna planera in något biblioteksbesök över huvud taget. De bibliotek jag kontaktade svarade lite oroligt att de inte har de medier eller bedriver de aktiviteter eller verksamheter jag var intresserad av att prata om. Till slut fick jag dock kontakt med Nørrebro bibliotek som var villiga att ta emot mig. Väl på plats i Köpenhamn gjorde jag också besök på egen hand på Hovedbiblioteket och på biblioteket i förorten Tingbjerg, som är ett av de så kallade ghettoområdena i Köpenhamn.

Under allmänna rubriker gör jag här nedan en översiktlig redovisning av vad jag iakttog och fick svar på när jag besökte dessa sammanlagt tio nordiska bibliotek.

Allmänt om biblioteken

Biblioteken i Oslo har upplevt ett rejält uppsving vad gäller antalet besökare de senaste åren. Bidragande orsaker till det är att de flesta av biblioteken nu har generösa meröppet-tider och att många har genomgått omfattande renoveringar, där man medvetet satsat på att göra biblioteken till sociala mötesplatser. Detta har ofta inneburit ett mindre mediebestånd, men fler och trivsammare sittplatser för besökarna och bättre utrymmen för de aktiviteter biblioteken anordnar.

Att man lyckats få till en avspänd vardagsrumskänsla märktes tydligt både på Furusets och Stovners bibliotek, som båda ligger nordöst om Oslo centrum i förorter där 60-70% av invånarna har icke-norskt ursprung. Där fanns vid mina besök mängder av besökare som pluggade, fikade, sov, läste tidningen, deltog i språkcafé eller bara hängde med kompisar i en soffa. Den personal jag intervjuade på Furuset och Stovners bibliotek var alla mycket nöjda med de stora och fräscha lokalerna och betonade möjligheterna för mer arrangemang och aktiviteter, både för unga och vuxna.

På Deichmans Hovedbibliotek var man under mitt besök mitt uppe i arbetet med flytten till huvudbibliotekets nya lokaler. Den personal jag träffade ursäktade för röran i huset och berättade hellre om det nya huvudbiblioteket på Bjørvika, som hade planerad invigning i mars 2020. På biblioteket i Bjørvika kommer 30% av de sex våningarnas golvyttrymme att upptas av böcker och 70% användas för och av besökarna. En fördelning som är precis omvänd mot förhållandena i det gamla huvudbiblioteket.

I Helsingfors finns ett nytt huvudbibliotek sedan december 2018. Centrumbiblioteket Ode består av tre stora våningsplan, med en entré som mer liknar en väntsal på en flygplats med enorma ytor och stora informationsdiskar, där också Helsingfors stads turistinfo finns bakom en av dem. På entréplanet finns även restaurang och biograf. På plan två finns utrymmen för själv- eller gruppstudier och gott om plats för olika aktiviteter, både för barn och vuxna. När jag var där pågick full aktivitet med ett femtontal deltagare kring ett stort bord fullt av symaskiner. På Odes plan tre finns barn-, fack- och skönlitteraturen samlad, men även ett så kallat aktivitetscenter för barn och gott om läs- och studieplatser.

Även på Ode eftersträvar man att besökarna ska känna sig bekväma att vistas i biblioteket. "Ode är vårt gemensamma vardagsrum" står det på en stor skylt vid hissarna, liksom den sympatiska uppmaningen: "Att bara vara i biblioteket utan konkret mål är tillåtet och önskvärt". En annan välkomnande faktor är de generösa öppettiderna på Ode. Överlag får jag intrycket att meröppna bibliotek inte är så vanligt i Helsingfors, utan att man satsat mer på öppethållande med personal tillgänglig.

Dickursby bibliotek ligger i Vanda, en stad med hög andel invånare med utländsk bakgrund. Bibliotekets ungdomsavdelning renoverades 2019, men även övriga utrymmen i de två våningarna är fräscha. Här finns café, massor av dator- och studie/arbetsplatser och en stor musikavdelning med studior och medier som utgör Helsingfors-regionens gemensamma musikmagasin.

Flerspråkiga biblioteket i Helsingfors finns inrymt i Böle bibliotek, som ligger en hållplats norrut från centrum med pendeltåget. Biblioteket är stort och luftigt och i ett plan. Flerspråkiga biblioteket tillhandahåller här litteratur och annat material på över 80 språk för fysiska besökare, men även som fjärrlån eller depositioner till de allmänna biblioteken runt om i Finland.

Sellobiblioteket i Esbo strax väster om Helsingfors är ett stort bibliotek i två våningar inrymt i en stor köpgalleria. Här har utlånen ökat med 25% från 2018 till 2019. Sellobiblioteket har under den tiden profilerat sig genom att minska den tidigare stora musikavdelningen till förmån för en mängd olika verksamheter. Under mottot "Biblioteket med himlen som gräns" erbjuder man olika makerspace-aktiviteter, men även till exempel tillfällen att serva sin cykel, delta i handarbetsklubb eller spela olika musikinstrument. I Sellobibliotekets lokaler finns också Ryskspråkiga biblioteket, som är statligt finansierat och levererar medier till alla bibliotek i Finland och även till privatpersoner via posten.

Hovedbiblioteket i Köpenhamn är i fyra våningar med många läs- och studieplatser, både för egenstudier och grupparbeten. Det är trångt, lite labyrintartat och vid mitt besök var där fullt av besökare på alla våningsplan.

Tingbjerg bibliotek ligger en dryg halvmil norr om Köpenhamn i en förort som är ett av de 22 områden i Danmark som av danska regeringen klassas som utsatta "ghettoområden". Det kombinerade biblioteks- och kulturhuset rymmer också skolbibliotek och ligger alldeles intill Tingbjerg skole. Kulturhuset invigdes i oktober 2018 och planerades i samarbete mellan boende, anställda och föreningar i Tingbjerg med syftet att skapa en naturlig mötesplats med aktiviteter och utbud för alla i förorten. Med den dyra byggnaden och den ganska iögonfallande arkitekturen ville man också visa att man satsat på hög kvalitet i ett annars både eftersatt och utsatt bostadsområde.

Nørrebro bibliotek ligger några kvarter från bostadsområdet Mjølnerparken i norra Köpenhamn, ett område som bedömts vara ett av de två hårdaste ghettona i Köpenhamn och där över 90% av invånarna har icke-danskt ursprung. Biblioteket är relativt nyinflyttat i en gammal fabrikslokal och är stort med öppna ytor och ganska få medier.

Personal

Något jag var nyfiken på och ville få veta under mina biblioteksbesök var hur stor del av personalen på de olika biblioteken som har annat modersmål än norska, finska/svenska eller danska. Jag ville också ta reda på hur många som arbetade specifikt med frågor som rör minoritetsspråk och mångspråk, samt hur vanligt det är med andra yrkesgrupper än bibliotekarier i personalgrupperna.

Språk

Från Oslo kommuns sida uppmuntrar man till anställning av utlandsfödda, berättade Annike Selmer (sektionschef för den publika delen av Deichmans Hovedbibliotek) vid mitt besök. På Hovedbiblioteket är det framför allt på barnavdelningen det finns personal som talar "andra språk", bland annat ryska, bosniska, kurdiska och arabiska. På Furusets bibliotek har hela 2/3 av personalen utländsk bakgrund, men personalen upplever ändå ett stort behov av fler språkkunskaper.

På Dickursby bibliotek i Vanda i Finland berättade bibliotekarie Lisbet Muurinen att det bara är några i bibliotekspersonalen i hela Vanda kommun som har svenska som förstaspråk och några få som talar finska plus svenska. Det är fler som kan finska plus ryska. På Dickursby har man i personalgruppen (förutom svenska och ryska) personal som talar litauiska, farsi, arabiska, bulgariska, albanska och franska.

Även på Flerspråkiga biblioteket i Böle och Sellobiblioteket i Esbo har man förmånen att flera i personalen talar andra språk än finska. Också här är kunskaper i ryska vanligt, men spridningen är stor. Eva Wilenius på Sello uppskattade att man har cirka 10% icke-finländare i personalen. Hon berättade också att man har en medveten strategi sedan 25 år tillbaks att ha många praktikanter på biblioteket, gärna praktikanter med andra språkkunskaper än finska. Praktikanter som senare kan erbjudas jobb där.

På Ode-biblioteket är 6 av de totalt 64 i personalen finlandssvenskar. Omkring 20 av den finska personalen pratar okej svenska och där finns också några som talar ytterligare några språk, förutom engelska. Men där finns inte så stor bredd i den samlade språkkunskapen på Ode som på de övriga finska bibliotek jag besökte.

På Nørrebro bibliotek finns det gott om kunskaper i olika språk hos de kursledare som håller i de många olika språkkurserna och "Snakkeklubberne" (mer om dessa nedan). Men bland den ordinarie bibliotekspersonalen om cirka 15 stycken, är det bara två som talar andra språk än danska och skolspråken.

Ansvar

Jag försökte också få reda på hur många av personalen på de olika biblioteken som har ansvar för arbetet med minoritetsspråk och mångspråk eller där dessa områden ingår i arbetsuppgifterna. På de flesta av biblioteken var det en person som hade arbetet med minoritetsspråk och mångspråk som en del av arbetsuppgifterna. På Oslos huvudbibliotek och Stovner är ansvaret uppdelat så att en person (tillsammans med övriga arbetsuppgifter) har ansvar för inköp av mångspråksmedier och en person har hand om aktiviteterna.

Riitta Hämäläinen på Flerspråkiga biblioteket i Böle i Finland berättade att de där endast är två personal (heltidsanställda) som jobbar som "informationsspecialister", samt en bibliotekarie som arbetar halvtid med katalogisering av mångspråksmaterial.

På Odebiblioteket i Helsingfors är det två av personalen som jobbar med språkcafé, men ungefär tio av dem håller regelbundet visningar för nyanlända om hur man använder biblioteket. Även på barnavdelningen på Ode är det flera ur personalen som exempelvis håller sagostunder eller ordnar evenemang på olika språk.

Andra yrkesgrupper

Att anställa annan personal än bibliotekarier och biblioteksassistenter är, enligt vad jag fick veta, mycket vanligt i Oslo och Helsingfors.

Furusets bibliotek i Oslo har gemensamma lokaler med och arbetar tillsammans med Ungdomshuset, vilket gör det självklart att där arbetar "barne- og ungdomsarbeidere", men där finns också anställda som förutom bibliotekarier är kulturproducenter, samfunnsvitere och formidlere.

På biblioteken i Helsingfors och Espo är det vanligt att ha både ungdomar och civiltjänstgörare (de som gör vapenfri tjänstgöring) som praktikanter och tillfälligt anställda. Många av dessa får senare fast jobb och denna aktiva strategi innebär att biblioteken kan anställa många som har såväl olika språkkunskaper som skilda bakgrunder vad gäller utbildning och erfarenheter.

På Ode arbetar cirka 10 stycken som inte har bibliotekariebakgrund, bland annat flera som är studio/ljud-tekniker. Samma gäller på Sello, där det även finns pedagoger och musiker anställda.

Besökare

Andelen besökare med utländsk härkomst

I förorten Furuset nordöst om Oslo centrum är cirka 70% av befolkningen på omkring 6 000 invånare av utländsk bakgrund. Bibliotekarierna Toril Sensland och Shileer Alazzawi berättade att det är en blandning av infödda norska ungdomar och de med andra modersmål som kommer till det gemensamma biblioteks- och ungdomshuset. För vuxna uppskattade de att omkring 30% av besökarna har icke-norsk bakgrund.

Stovner bibliotek ligger i en förort där mer än hälften av invånarna har bakgrund från ett annat land än Norge. Även här uppskattade personalen att cirka en tredjedel av besökarna har annat modersmål än norska, både vad gäller vuxna och barn.

Av Helsingfors cirka 650 000 invånare är drygt 10 procent utländska medborgare. Personer med annat modersmål än finska eller svenska beräknas till 14 procent. De mest talade språken efter finska och svenska är ryska och estniska.

Staden Vanda är den fjärde största i Finland med cirka 220 000 invånare, en stor andel av dem har utländsk bakgrund. Det bor människor från 120 olika nationaliteter i Vanda och det talas över 80 olika språk i staden. Här finns 6 000 svenskspråkiga invånare och även här är ryska och estniska de vanligaste språken efter finska och svenska. Personalen på Dickursby bibliotek i Vanda beräknade att omkring en femtedel av biblioteksbesökarna har annat modersmål än finska och svenska, både vad gälde vuxna och barn.

På Mångspråkiga biblioteket i Böle fick jag höra samma siffra, dvs att cirka 20 procent av de fysiska besöken på biblioteket görs av personer som inte är har finska eller svenska som modersmål. Här är det arabiska, farsi och somaliska som är de mesta talade språken bland de icke-finska besökarna.

Sellobiblioteket uppskattade att besökare med annat förstaspråk än finska och svenska uppgår till 30 procent för såväl vuxna som barn. Ryska, engelska, estniska och somaliska är de största språkgrupperna.

Det stora Odebiblioteket i Helsingfors centrum, där också stadens Info-center finns, drar givetvis till sig många turister. Bibliotekarierna Samu Eeve och Michelle Mattfolk berättade att uppemot hälften av besökarna i Ode talar andra språk än finska och svenska.

När jag besökte biblioteket i Köpenhamnsförorten Tingbjerg, berättade en av personalen där att han trodde att omkring 75% av de vuxna besökarna har icke-danskt ursprung. På Nørrebro bibliotek skulle jag gissa att andelen icke-danska besökare är lika stor, mycket på grund av alla de språkaktiviteter som anordnas där. Och under mitt besök på Hovedbiblioteket i Köpenhamn uppskattade jag förhållandet till det omvända mot Tingbjerg och Nørrebro, dvs att cirka 1/3 av de vuxna besökarna hade icke-danskt ursprung.

Vilka tjänster efterfrågas av besökarna med utländsk härkomst

På de norska bibliotek jag besökte svarade personalen samstämmigt att det mest efterfrågade är att på olika sätt bli hjälpt att lära sig norska språket. Norska språkkurser och lättlästa böcker på norska är det som efterfrågas mest av de besökare som inte har norska som modersmål. Det samma svarade de biblioteksbesökare (som inte hade norska som förstaspråk) jag sökte upp och talade med. De besökte biblioteken framför allt för att lära sig språket, genom att låna böcker och språkkurser eller delta i språkcaféer, läxhjälp och liknande aktiviteter.

På Dickursby bibliotek i finska Vanda är det, enligt den personal jag intervjuade, frågor om att skaffa lånekort, låna böcker, använda datorer och göra utskrifter som efterfrågas mest av besökare med utländsk härkomst. De nämnde också att efterfrågan på tvåspråkiga bilderböcker är stor. Sellobibliotekets personal angav skanning, kopiering och hjälp med blanketter av olika slag som de tjänster som efterfrågas mest.

Vilka språk

När det gäller vilka de vanligaste modersmålen är hos de med utländsk härkomst som besöker biblioteken, är det stora variationer beroende på i vilket område i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn biblioteken ligger.

På Furusets bibliotek är det turkiska, urdu och arabiska som är de vanligaste. På språkcaféerna är det dock mycket blandat med många olika språkgrupper representerade. På biblioteket i Stovner är somali och urdu de vanligaste språken och på Oslos huvudbibliotek ryska, polska, arabiska och vietnamesiska.

På de finska biblioteken i Espo, Dickursby och Böle är ryska och estniska de klart vanligaste språken hos de besökare som inte har finska eller svenska som modersmål. Odebibliotekets personal trodde att italienska, franska och farsi är de vanligaste språken.

Till Nørrebro bibliotek, återigen beroende på de många språkklubbar som anordnas där, kommer det biblioteksbesökare med en mängd olika språkbakgrunder. Många av dem har arabiska, persiska, somali och urdu som modersmål.

Aktiviteter

Aktiviteter som språkcaféer och sagostunder på olika språk genomförs regelbundet på de tre Oslo-bibliotek jag besökte. Men också exempelvis läxhjälp, kurser i norska eller andra språk, bokklubbar på lätt norska och norska för mödrar. Många av dessa aktiviteter görs i samarbete med föreningar, organisationer eller institutioner som till exempel Mensker i fokus, Frivilligcenter, Röda korset och Arbeids- og Velferdsforvaltningen.

Inför mitt besök på Stovner bibliotek hade jag förmånen att kunna planera in att vara med som deltagare i språkcaféet där. Den fredag i november då jag var med på språkcaféet fanns ett tjugotal deltagare från tio olika länder på plats, en majoritet av dem från länder i Asien. Ledare för språkcaféerna på Stovner är Shelli Lake och hon har arbetat med denna verksamhet varje fredag i fem års tid. Till sin hjälp hade Shelli fem volontärer. Mycket av samtalen och språkträningen skedde i smågrupper och hela tiden uppmuntrades deltagarna med de tre "trivsel-regler" som språkcaféet på Stovner bibliotek utarbetat: Prata norska! Hjälp varandra! Fråga!

På de bibliotek i Helsingforsregionen jag besökte har man satsat stort på skaparverkstäder, syhörnor, lab, studios etc. Men på samtliga bibliotek bedrivs också sagostunder på olika språk, språkcaféer och andra aktiviteter för de som vill lära sig finska eller svenska. Att lära sig finska är självklart det mest efterfrågade, men på alla finska bibliotek jag besökte erbjuds språkcaféer både på finska och svenska. Språkcaféerna sköts av bibliotekspersonal tillsammans med volontärer och ibland i samarbete med olika organisationer eller andra kommunala verksamheter.

På Dickursby bibliotek har man också tvåspråkiga bokcirklar där det samtalas på både finska och svenska och sagostunder på svenska och ibland på ryska och engelska. Bokprat ute på skolorna ges också på svenska och ryska vid vissa tillfällen.

På Flerspråkiga biblioteket i Böle anordnas, förutom språkcaféer på finska och svenska, också ett "Språkcafé Ekstra" på finska för dem som klarar en mer avancerad nivå. Flerspråkiga biblioteket erbjuder också sagostunder på finska och estniska och man har klubbträffar för barn på kinesiska och portugisiska. Mycket av aktiviteterna görs i samarbete med olika föreningar, till exempel en persisk nyårsfest, då det brukar vara kö till biblioteket, en latinamerikansk festival, en somalisk bokmessa och "Multilingual Month", som arrangeras tillsammans med utbildningsministeriet med flera.

På Ode erbjuder man, förutom språkcaféer på finska och svenska, sagostunder på spanska, portugisiska, engelska, arabiska och somaliska. På Sellobibliotekets språkcaféer på finska, som hålls två gånger i veckan, kan det vara uppemot 100 besökare i bland. På Sellobiblioteket hade man också vid ett tillfälle bjudit in personal från Afghanistans ambassad för att ge hjälp med papper, intyg etc, vilket resulterade i ett överfullt bibliotekshus.

På Tingbjergs bibliotek norr om Köpenhamn hade jag som sagt inget avtalat besök, men en av bibliotekarierna tog sig tid och svarade på en del av mina frågor. Han berättade mycket om

samarbetet med Tingbjergs Skole och alla aktiviteter för barn och unga som anordnas. Men han nämnde också att man i det relativt nybyggda biblioteket gör mer och mer för vuxna. Bland annat de "sy-träffar" som biblioteket arrangerar och som lockar många deltagare från olika länder och de språkcaféer som olika föreningar sköter. Något han framhöll som mycket positivt var att bibliotekets café drivs av en förening som kvinnor från "andra länder" bildat. Kvinnorna jobbar ideellt och alla intäkter går till föreningen.

På Nørrebro bibliotek hade jag en avtalad träff med Delair Salih som arbetar som "rådgivare" där. Delair kommer från Irakiska Kurdistan och pratar kurdiska (sorani), danska, arabiska, engelska och turkiska. Till hans arbetsuppgifter hör (förutom att vara just rådgivare för nyanlända som kommer till biblioteket med olika frågor) att administrera och arrangera aktiviteter för de som på olika sätt vill träna på det danska språket. Det är till exempel bokklubbar för både barn och vuxna, läxhjälp och de många "snakkeklubber" som erbjuds på biblioteket.

Till de snakkeklubber där man tränar danska kommer enligt Delair invandrare som har uppehållstillstånd. Träffarna hålls en gång per vecka och det kan vara upp till 35 deltagare per gång, från många olika länder. Träffarna leds av danska volontärer via den privata paraplyorganisationen International House Copenhagen. Vid träffarna betonas att det inte handlar om skolundervisning, utan att genom social samvaro träffas, umgås och träna på språket. Nørrebro bibliotek står för lokal, fika och samordning och lägger sig inte i själva verksamhetens utformning.

Förutom snakkeklubber där man kan träna på danska, erbjuder Nørrebro bibliotek ytterligare ett tiotal språkklubbar där deltagarna kan träffas och träna på tyska, turkiska, spanska, franska, japanska, koreanska, ryska, italienska och arabiska. Till dessa träffar är det övervägande danskar som kommer och här gäller också att man pratar och umgås och inte konkurrerar med exempelvis studieförbundens språkundervisning.

Medier på mångspråk och minoritetsspråk

På Hovedbiblioteket i Oslo kunde jag notera att där fanns ganska stora samlingar av böcker på såväl skolspråken som många av de språk som brukar kallas mångspråk eller flerspråk. Men medier på minoritetsspråken var det sämre ställt med. Undantaget var böcker på samiska, som också är det enda av minoritetsspråken där det finns en liten efterfrågan på litteratur, enligt Annike Selmer på Hovedbiblioteket.

På biblioteken i Furuset och Stovner fanns vid mitt besök inte mycket böcker eller medier på andra språk än norska. Där var några hyllor med böcker på skolspråken och några med de för området vanligaste språken, men på minoritetsspråken fanns i stort sett inga medier alls. Vid efterfrågan gör man istället inlån från Hovedbiblioteket eller Det flerspråkliga bibliotek.

Gemensamt för de tre bibliotek jag besökte i Oslo var att de uppgav att de inte har någon efterfrågan vad gäller böcker och andra medier på minoritetsspråken. Undantaget var alltså huvudbiblioteket där man ibland fick frågor om böcker på samiska.

På Ode i Helsingfors berättade bibliotekarie Samu Eeve att de har medier på finska, svenska, skolspråken och de största invandarspråkena i Helsingforsområdet, vilka är ryska, estniska, farsi och arabiska. De får många frågor om dessa språk, men medier på minoritetsspråken är väldigt lite efterfrågat. På Ode finns en del litteratur på samiska, men på de andra minoritetsspråken lånar man vid (sällsynta) behov in från Flerspråkiga biblioteket.

På Flerspråkiga biblioteket finns medier på ca 80 språk. Här finns inte medier på skolspråken (dessa finns som flytande bestånd i Helsingforsregionens samarbete Helmet). Inte heller medier på ryska (dessa finns på Ryskspråkiga biblioteket i Sello i Esbo). Estniska medier finns inte heller (dessa finns på de enskilda biblioteken i hyfsad omfattning) och inte heller på de nordiska språken (dit samiska och romani räknas).

I finska Sellobiblioteket finns alltså samlingar som tillhör Ryskspråkiga biblioteket, ett bibliotek som är statligt finansierat och levererar medier till alla bibliotek i Finland och även till privatpersoner via posten.

På Hovedbiblioteket i Köpenhamn finns en hel del litteratur på de nordiska språken och även på de större europeiska språken, samt på de danska minoritetsspråken grönländska och färöiska. När det gällde böcker och medier på exempelvis arabiska, somaliska eller farsi, letade jag förgäves bland hyllorna. När jag frågade en bibliotekarie om böcker på arabiska och somaliska, fick jag svaret att de bara har böcker på europeiska språk i sina samlingar.

På Tingbjergs bibliotek fanns överhuvud taget mycket lite böcker. Och på andra språk än danska nästan inga alls. Vid efterfrågan lånar man in från Statsbibliotekets BiblioteksCenter for Integration (SBCI).

Samma gäller på biblioteket i Nørrebro, man lånar in depositioner från SBCI vid behov. Men även om där inte heller var speciellt mycket böcker i hyllorna, och framför allt inte på andra språk än danska, fanns där dock några hyllor med litteratur på arabiska, farsi, somaliska och urdu.

Specialbibliotek

De specialbibliotek för medier på mångspråk som finns i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn (dvs. motsvarigheterna till Internationella Biblioteket i Stockholm), beskrivs kortfattat nedan.

Det flerspråkliga bibliotek (DFB) i Oslo

Fram till ganska nyligen var DFB en del av Deichmanbiblioteken, men sorterar nu organisatoriskt under Nasjonalbiblioteket. På DFB finns 10 anställda som arbetar med flerspråk och som alltså köper in, katalogiserar och lånar ut flerspråks-/mångspråksmedier till biblioteken i Norge. Medierna och en del personal finns i Mo i Rana, men DFB har också personal i Oslo.

I Norge har man gjort en uppdelning mellan ansvar för flerspråk och nationella minoritetsspråk. Tanken är att DFB ska fungera som en resurs för övriga bibliotek vad gäller flerspråk, medan folkbiblioteken själva ska hantera medier på minoritetsspråken.

De norska biblioteken kan låna depositioner från DFB och den enskilde låntagare som har ett "nasjonalt lånekort" kan själv beställa lån av medier och få dessa skickade till sitt lokala bibliotek.

Flerspråkiga biblioteket i Böle

Det statligt finansierade finska Flerspråkiga biblioteket finns inrymt i Böle bibliotek i Helsingfors. Där finns medier på över 80 språk som lånas ut till bibliotek runt om i Finland som fjärrlån eller depositioner. Flerspråkiga biblioteket sköter också inköp av medier på flerspråk/mångspråk för hela Helsingforsregionen, medier som är cirkulerar som flytande bestånd bland Helmet-biblioteken.

För besökare på Flerspråkiga biblioteket finns broschyrer på 17 olika språk med information om biblioteket och hur man söker medier. I biblioteket finns också något man kallar "S-point" där undervisningsmaterial som läroböcker i finska och lättlästa böcker finns samlat. Där hålls också bibliotekets språkcaféer.

Det danska Statsbibliotekets BiblioteksCenter for Integration (SBCI)

SBCI ligger i Köpenhamn och är en del av Danmarks nationalbibliotek. SBCI fungerar enbart som lånecentral för de danska biblioteken. De stöttade tidigare folkbiblioteken med inköp men slutade med det på grund av "manglande interesse". SBCI förmedlar, förutom depositioner till biblioteken, även marknadsföringsmaterial som till exempel kataloger över nya inköp.

E-medier

Inte heller e-böcker på andra språk än de inhemska eller skolspråken är efterfrågat, får jag höra på alla de nordiska bibliotek jag besöker.

I Norge finns två huvudtjänster för leverans av e-böcker, en för böcker på norska, där allt som är skrivet på norska och mer än två år gammalt ska finnas. Och en tjänst med e-böcker på andra språk, där engelska e-böcker dominerar och utbudet vad gäller flerspråk/mångspråk är tämligen magert och på minoritetsspråken obefintligt. Personalen på Deichman-biblioteken hänvisar istället till det urval e-böcker och e-ljudböcker på flera språk som nås via tjänsten "Världens bibliotek", en tjänst som används också på svenska bibliotek och som skapades i samarbete mellan nationalbiblioteken i Norge, Danmark och Sverige.

I Finland fick jag veta att tillgången till e-böcker och e-tidningar via de allmänna biblioteken varierar stort beroende på vilken kommun det gäller. Men precis som i Norge är det få frågor om e-böcker på flerspråk/mångspråk och minoritetsspråk och ett blygsamt utbud på de bibliotek jag besökte. Det är störst fokus på e-böcker på finska och engelska, men på Helmet-regionens tjänst Helsinki e-books finns dock ett visst utbud av e-böcker på svenska, arabiska och kinesiska.

Tidningar och tidskrifter

Tillgången till fysiska tidningar och tidskrifter på flerspråk/mångspråk och minoritetsspråk var också tämligen likartad på de tio bibliotek jag besökte i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn. Förutom det självklara utbudet av tidningar och tidskrifter på landets egna språk och skolspråken, finns på de flesta bibliotek något litet urval på de språk som är mest efterfrågade på de olika biblioteken och/eller på de språk som talas mest i respektive område eller stadsdel.

Som exempel kan nämnas att det på Oslos huvudbibliotek finns tidningar på urdu och tamil och tidskrifter på arabiska, urdu och tamil. Även på norska Furusets bibliotek finns tidskrifter på arabiska, urdu och tamil.

I Helsingforsregionen finns på Dickursby bibliotek, förutom finsk- och svenskspråkiga tidningar, en rysk dagstidning. Ode har ett litet urval på skolspråken. På Mångspråkiga biblioteket finns två tidskrifter på somaliska, en på arabiska, en på albanska och två på kinesiska.

Användare av Helmet-bibliotekets tjänster har tillgång till fyra olika e-tidningstjänster. I två av dem finns inhemska tidningar och tidskrifter, i en engelskspråkiga och den fjärde är Pressreader med drygt

7 000 tidningar och tidskrifter på över 60 olika språk. Även biblioteken i Oslo och Köpenhamn har abonnemang på Pressreader.

Positivt och negativt

Jag frågade den personal jag träffade på de olika biblioteken vilka positiva och negativa erfarenheter de har när det gäller arbetet med flerspråk/mångspråk och minoritetsspråk.

I Oslo upplevde man både på Stovner och Furuset att de centrala inköpen av medier på flerspråk (som sköts av Hovedbiblioteket via statliga stödpengar) gjorde att de hade dålig koll på beståndet. Vid beställningar av depositioner från DFB var det problem för Deichman-biblioteken, då deras Koha-system inte fungerar mot DFB:s tjänster. Enstaka lån fungerar dock.

På Oslo Hovedbibliotek lyfte man fram som negativt att man saknar kompetens just vid inköp av medier på mångspråk, även om det på biblioteket finns personal som behärskar flera olika språk.

På Stovners bibliotek saknade man resurser för att ordna mer och regelbundna arrangemang med högläsning. Man ville också få till bättre flerspråkig skyltning på biblioteket.

Vad gäller de ekonomiska förutsättningarna, ansåg samtliga som jag talade med på biblioteken i Oslo att de är acceptabla. Visst såg de gärna att de fick mer pengar för att utveckla arbetet med flerspråk och minoritetsspråk, men ändå: helt okej.

Det samma svarade personalen på biblioteken i Helsingfors, dvs att ekonomi och budget för verksamheten är helt okej.

Utan att tala i termer av negativt eller positivt, beskrev Riitta Hämäläinen på Flerspråkiga biblioteket i Böle (som får pengar från utbildningsministeriet för sin service till de finska biblioteken) hur hon anser att arbetet där har förändrats under den senaste tiden. Förr arbetade de mer med förvärv och katalogisering, medan man nu arbetar mest med "information utåt". Det handlar till exempel om att ge råd till Helsingforsregionens bibliotek, delta aktivt i olika nätverk, skapa kontakter, delta i mässor och konferenser och att arbeta tillsammans med lärare. En svårighet Riitta Hämäläinen nämnde (och en önskan) var att hon ville lära sig mer om olika kulturer och om de 80 språk hennes bibliotek har medier på. Hennes sammanfattning om sitt jobb på Flerspråkiga biblioteket var dock att det är ett oerhört positivt, kul och givande arbete.

Samu Eeve på Ode i Helsingfors hade samma inställning till sitt jobb. Jag vill veta mer om språken och kulturerna, sa Seemu, gör jag det kan jag förstå om jag förstått och hjälpa till på ett bra sätt. Seemu pratade också om Ode som ett mångsidigt och positivt hus att vistas i för både besökare och personal, med bra stämning, trivsel och öppenhet.

Delair Salih på Nørrebro bibliotek var också positivt inställd till sin arbetsplats. Han trivs utmärkt på sitt jobb och får mycket positivt gensvar. Alla gillar det vi gör, sa Delair. Besökare, politiker... alla!

Invandrarfientlighet?

Jag frågade också om man märkt av några negativa reaktioner från personer, grupper eller partier som inte anser att biblioteken ska ordna aktiviteter för eller ge service till dem som kommer från andra kulturer eller språkområden. Jag berättade om turerna kring biblioteksplanen i Sølvesborg och

Sverigedemokraternas motion om att den som inte är svensk medborgare ska kunna nekas tillgång till vissa tjänster på biblioteken.

Men ingen av personalen på de bibliotek jag besökte kunde nämna några liknande förslag eller reaktioner, varken från politiska eller andra grupper. Vissa blev uppriktigt förvånade över min fråga. Biblioteken är ju till för och öppna för alla, menade de, så vad skulle man kunna protestera mot.

Det negativa man märkt på några håll var få och enstaka negativa kommentarer från biblioteksbesökare. Bland annat på Ode i Helsingfors, där vissa protester hade förekommit om att det var stora grupper av romer som vistades på biblioteket. Detta löste man genom att biblioteket inledde ett samarbete med ett dagcenter för romer. På Flerspråkiga biblioteket i Helsingfors nämnde någon ur personalen att de som protesterar mot service till nyanlända i Finland "ger sig på sjukvården istället för biblioteken".

Lånekort

För att få ett lånekort på ett norskt bibliotek krävs födelsenummer, D-nummer (temporärt personnummer) eller DUF-nummer (som ges till alla som söker uppehållstillstånd i Norge).

I Finland gäller följande: "You don't need to live permanently in Finland but you need to provide address and presenting a valid photographic proof of identity with your personal identity code approved by the library." (www.helmet.fi)

I Danmark krävs danskt personnummer (så kallat cpr.nr.) för att få lånekort.

Minoriteter och minoritetsspråk i Norge, Finland och Danmark

Norge

Enl www.regjeringen.no gäller att "grupper med langvarig tilknytning til landet defineres som nasjonale minoriteter". Dessa grupper är: kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom (sigøynere) och romanifolk/tatere.

Vidare enligt www.regjeringen.no: "Nordsamisk, sørsamisk, lulesamisk, kvensk, romanes og romani er definert som minoritetsspråk i Norge, og dermed beskyttet av Minoritetsspråkpakten."

Finland

Finland har två nationalspråk, finska och svenska. Ca 290 000 människor (5 %) i Finland har svenska som modersmål. Utöver svenskan har samiska, romani och teckenspråk särskild ställning i Finland.

Enligt den europeiska stadgan för landsdels- och minoritetsspråk har Finland sju officiella minoritetsspråk: svenska, samiska, karelska, romani, ryska, tatariska och jiddish.

Danmark

I Danmark finns inget officiellt språk, men danska är lagstadgat som rättsspråk. I de självstyrande områdena Färöarna och Grönland gäller, jämte danska, färöiska respektive grönländska som officiella språk.

I södra Jylland (Region Syddanmark) har den tyska minoriteten ett eget skolsystem och andra institutioner där tyska används. Som jag förstår det, har tyska status som minoritetsspråk i Region Syddanmark.

Slutord

I denna rapport delger jag iakttagelser och svar på frågor jag fått efter besök på tio folkbibliotek i tre nordiska huvudstäder. Det är således på inga sätt ett försök att ge en totalbild av hur arbetet med mångspråk och minoritetsspråk bedrivs i Norge, Finland och Danmark. Tvärtom är det några nedslag på några bibliotek i några nordiska huvudstäder. Märk väl att det alltså handlar om storstäder, det ser säkert annorlunda ut på mindre orter och säkert också på andra bibliotek i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn.

Kortfattat kan mina intryck sammanfattas med att det görs ett oerhört bra arbete med flerspråk/mångspråk på de bibliotek jag besökt. Det anordnas en mängd aktiviteter, program, kurser etc. för de biblioteksbesökare som kommer från andra kulturer och andra språkområden. Och detta görs av personal som är engagerad, dedicerad och som tycker att deras arbete är inspirerande, roligt och viktigt.

När det gäller medier på flerspråk/mångspråk, finns ett begränsat utbud på de folkbibliotek jag besökt. Istället för att ha egna bestånd, lånas depositioner och enstaka lån från de specialbibliotek för flerspråk/mångspråk som finns i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn. Utbudet av e-medier på flerspråk/mångspråk är i stort sett begränsat till skolspråken och personalen på biblioteken noterar nästan ingen efterfrågan på e-böcker på flerspråk/mångspråk.

Detta ovan gäller alltså arbetet med och utbudet för flerspråk/mångspråk. Vad gäller minoritetsspråken är mina iakttagelser att det finns mycket att förbättra avseende utbudet av såväl fysiska medier som e-medier, men också avseende arbetet för att uppmärksamma de nationella minoriteterna.

Mitt intryck vad gäller arbetet med minoritetsspråken på de nordiska bibliotek jag besökt, är samma som ges i den svenska rapporten *Biblioteken och de nationella minoritetsspråken – en lägesbeskrivning* från 2018.

Jag gör det enkelt för mig och låter nedanstående citat ur rapporten gälla även för mina iakttagelser från de bibliotek jag besökte i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn.

”Det allmänna biblioteksväsendet som helhet har hittills inte i någon högre grad uppfyllt bibliotekslagens åligganden i förhållande till de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, d.v.s. att verka för det demokratiska samhällets utveckling, att främja litteraturens ställning samt att finnas till för alla. I många delar av landet bedrivs inte verksamhet som synliggör de nationella minoriteterna och minoritetsspråken i någon större omfattning.”

”Sammanfattningsvis så skulle biblioteken i högre grad kunna bidra för att skapa medvetenhet om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken och i förlängningen bidra till revitalisering av språken och kulturen.”